

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเพิ่มประชากรอย่างรวดเร็ว เป็นปัญหาที่สำคัญประการหนึ่ง ของประเทศไทย จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นด้วยอัตราการเพิ่มระดับสูงทำให้ขาดความสมดุลกับทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาประเทศ ประเทศไทยประกาศนโยบายประชากรอย่างชัดเจนว่า ต้องการลดอัตราการเพิ่มประชากรให้ได้ระดับที่เหมาะสมกับความเป็นไปได้ในการพัฒนาประเทศ มาตรการที่ใช้ดำเนินการอย่างได้ผลคือ โครงการวางแผนครอบครัว ซึ่งทั้งฝ่ายรัฐและเอกชนมีส่วนร่วมกันรับผิดชอบ

ในระหว่างช่วงปี พ.ศ. 2503-2512 ภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีไทยเริ่มลดลงอย่างช้า ๆ และลดลงเร็วขึ้นหลังจากนั้น จากหลักฐานผลการวิจัยพบว่า ในช่วงปี พ.ศ. 2512-2518 ภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีสมรสลดลงเกือบร้อยละ 20 (นิพนธ์ เทพวัลย์ 2523 : 142) จากผลการศึกษาภาวะการคุมกำเนิดของสตรีสมรสในประเทศไทย พ.ศ. 2524 สตรีสมรสร้อยละ 76 เคยใช้วิธีการวางแผนครอบครัวและสตรีสมรสร้อยละ 56 กำลังใช้การวางแผนครอบครัววิธีใดวิธีหนึ่งอยู่ ระดับดังกล่าวนี้ถือว่าสูงมากเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่น (Peerasit Kamnuansilpa and Aphichat Chamratrirong 1982 : 37,40) อย่างไรก็ตามแม้ว่าโครงการวางแผนครอบครัวจะประสบความสำเร็จอย่างสูง แต่จำนวนประชากรของประเทศยังเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เช่น ในปี พ.ศ. 2523 ประเทศไทยมีประชากรประมาณ 47.2 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2530 คาดประมาณว่าประชากรจะเพิ่มเป็น 53.7 ล้านคน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2529 : 9) ประเทศไทยจึงยังคงมีความจำเป็นต้องลดอัตราการเพิ่มประชากรให้ต่ำลงอีกเพื่อให้ระดับของการเพิ่มประชากรสอดคล้องกับระดับการพัฒนา เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าการวางแผนครอบครัวไม่ได้เป็นมาตรการเดียวที่มีผลต่อการลดอัตราการเพิ่มประชากร รัฐบาลได้จัดกิจกรรมที่นอกเหนือไปจากงานวางแผนครอบครัว ตลอดจนกิจกรรมที่ไม่ใช่ งานวางแผนครอบครัว แต่มีส่วนช่วยแก้ปัญหาประชากรของประเทศประกอบ

กันไปด้วย มาตรการด้านต่าง ๆ เหล่านี้ จะดำเนินไปอย่างใดผลต้องขึ้นอยู่กับทัศนคติเรื่องจำนวนบุตรของประชากรด้วยประการหนึ่ง ทัศนคติที่ยอมรับการมีครอบครัวขนาดเล็กจะมีผลให้บิดามารดามีพฤติกรรมที่จะให้กำเนิดบุตรจำนวนน้อยตามไปด้วย การศึกษาทัศนคติของครอบครัวเกี่ยวกับขนาดครอบครัวที่ต้องการ (Family size preferences) จึงอยู่ในความสนใจของหน่วยงานและบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งงานด้านประชากร เพราะการลดขนาดครอบครัวที่ต้องการจะเป็นผลต่อการลดภาวะเจริญพันธุ์ที่แท้จริง เช่นเดียวกับการเพิ่มความต้องการในด้านบริการวางแผนครอบครัว (Nibhon Debavalya and Knodel 1978 : 27)

จำนวนบุตรที่คาดหวัง (Expected number of children) เป็นวิธีการศึกษาขนาดครอบครัวที่ต้องการแบบหนึ่งซึ่งช่วยชี้ขนาดครอบครัวสมบูรณ์ (Completed family size) ในอนาคตของสตรีได้ เพราะจำนวนบุตรที่คาดหวังเป็นการศึกษาจากจำนวนบุตรที่มีอยู่ในปัจจุบันรวมกับจำนวนบุตรที่ต้องการเพิ่มของสตรีสมรสคนหนึ่ง ๆ ที่ยังไม่สิ้นสุดด้วยเจริญพันธุ์ จากจำนวนบุตรที่มีอยู่จริง จะทำให้สตรีนั้นรู้ว่าตนเองต้องการบุตรเพิ่มอีกกี่คน หรือไม่ต้องการบุตรเพิ่มอีกเลย การศึกษาจำนวนบุตรที่คาดหวังจึงทำให้ผู้ศึกษามองเห็นภาพของขนาดครอบครัวได้กว้างขวางยิ่งขึ้น ทำให้ทราบว่าหากเป็นไปได้อาจหรือไม่ที่ภาวะเจริญพันธุ์ของประเทศจะลดระดับลงต่ำกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยพิจารณาได้จากจำนวนบุตรที่คาดหวังของสตรีสมรสที่เพิ่งเริ่มต้นสร้างชีวิตครอบครัวใหม่ จำนวนบุตรที่คาดหวังจึงน่าจะเป็นดัชนีชี้ระดับภาวะเจริญพันธุ์ที่มีประโยชน์ยิ่งอย่างหนึ่ง (Knodel, Nibhon Debavalya and Peerasit Kamnuansilpa ไม่ระบุปี : 9)

จากสาเหตุเหล่านี้จึงทำให้เกิดความสนใจที่จะศึกษาจำนวนบุตรที่คาดหวัง พร้อมทั้งปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่มีผลทำให้เกิดความแตกต่างกันของจำนวนบุตรที่คาดหวังของสตรีสมรสที่ยังอยู่ในวัยเจริญพันธุ์และยังอยู่กับสามีในเขตชนบท ซึ่งเป็นเขตที่ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศอาศัยอยู่และเป็นเขตที่มีภาวะเจริญพันธุ์สูงกว่าเขตเมืองไม่ว่าจะพิจารณาจากอัตราเจริญพันธุ์ของสตรีสมรส จำนวนบุตรเกิดรอด จำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ (Knodel and Visid Prachuabmoh 1973 : 5, 79)

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษาปัจจัยด้านต่าง ๆ ว่ามีปัจจัยอะไรบ้างที่ก่อให้เกิดความแตกต่างต่อจำนวนบุตรที่คาดหวังของสตรีสมรสอายุ 15 - 49 ปี ที่อยู่กับสามีในเขตชนบท
2. ศึกษาปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดที่สำคัญที่มีผลต่อจำนวนบุตรที่คาดหวังของสตรีนั้น

ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาจำนวนบุตรที่คาดหวังมีศัพท์แทนอยู่ด้วยกันหลายคำ เช่น Expected Number of Children, Expected Family Size, Expected Parity, Intended Family Size, Intended Number of Children ส่วนความหมายของจำนวนบุตรที่คาดหวังมี 2 ลักษณะคือ ในลักษณะหนึ่งนั้นหมายถึง "ผลรวมของจำนวนบุตรที่เกิดรอดและจำนวนบุตรที่ต้องการเพิ่ม" (Ryder and Westoff 1971 : 19, United Nations 1976 : 32) ส่วนอีกลักษณะหนึ่งหมายถึง "ผลรวมของจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ และจำนวนบุตรที่ต้องการเพิ่ม" (นิพนธ์ เทพวัลย์ 2524 : 8, Peerasit Kamnuansilpa and Aphichat Chamrathirong 1982 : 28, Knodel et al ไม่ระบุปี : 9, ประโมทย์ กังสการ 2525 : 23, สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล 2526 : 63, เสาวภา ชีระประทีป 2526 : 44, เขียวรัตน์ ปรบักษ์ขาม, สมใจ ประมาณผล และโนเทล 2527 : 449)

จำนวนบุตรที่คาดหวังเฉลี่ย

จอห์น โนเทล และคณะใช้ข้อมูลจากโครงการวิจัยภาวะเจริญพันธุ์ในประเทศไทย (Survey of Fertility in Thailand, SOFT) ซึ่งดำเนินการเก็บข้อมูลโดยสถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับสำนักงานสถิติแห่งชาติในปี พ.ศ.2518 และโครงการสำรวจสภาวะการคุมกำเนิดในประเทศไทย (Contraceptive Prevalence Survey, CPS) รอบหนึ่ง ดำเนินการโดยสำนักวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ในปี พ.ศ.2521 เพื่อศึกษาจำนวนบุตรที่คาดหวัง พบว่าจำนวนบุตรที่คาดหวังโดยเฉลี่ยจากโครงการSOFT ในระดับประเทศ 4.1 คน เขตเมือง 3.6 คน เขตชนบท 4.2 คน ส่วนโครงการ CPS รอบหนึ่งจำนวนบุตรที่คาดหวังโดยเฉลี่ยระดับประเทศ 3.8 คน เขตเมือง 3.3 คน เขตชนบท 3.9 คน และเมื่อพิจารณาเป็นพิเศษเฉพาะสตรีที่มีอายุต่ำกว่า 30 ปีพบว่าจำนวนบุตรที่คาดหวังโดยเฉลี่ยของ

โครงการ SOFT ในระดับประเทศ 3.1 คน เขตเมือง 2.9 คน เขตชนบท 3.1 คน ส่วนโครงการ CPS รอบหนึ่งจำนวนบุตรที่คาดหวังโดยเฉลี่ย ในระดับประเทศ 2.7 คน เขตเมือง 2.6 คน เขตชนบท 2.7 คน (Knodel et al ไม่ระบุปี: 9)

โครงการวิจัยผลกระทบและประสิทธิภาพของโครงการเร่งรัดงานด้านวางแผนครอบครัวและสาธารณสุขใน 20 จังหวัด (Accelerated Family Planning and Health Project Baseline Survey, AFPH) ดำเนินการโดยสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล รอบหนึ่งสำรวจในปี พ.ศ.2522 พบว่าจำนวนบุตรที่คาดหวังโดยเฉลี่ยของ 20 จังหวัด 3.72 คน เขตเมือง 3.33 คน เขตชนบท 3.75 คน ภาคเหนือ 3.46 คน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 4.03 คน ภาคกลาง 3.51 คน ภาคใต้ 3.79 คน AFPH รอบสองสำรวจในปี พ.ศ.2524 พบว่าจำนวนบุตรที่คาดหวังโดยเฉลี่ยของ 20 จังหวัด 3.47 คน เขตเมือง 3.18 คน เขตชนบท 3.50 คน ภาคเหนือ 3.13 คน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 3.81 คน ภาคกลาง 3.21 คน ภาคใต้ 3.81 คน (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล 2526 : 63)

ปัจจัยต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับจำนวนบุตรที่คาดหวัง

ก. ปัจจัยประชากร เคยมีผู้นำเอาปัจจัยที่เกี่ยวกับอายุสตรี ระยะเวลาสมรส การตายของบุตร เพศของบุตรที่มีชีวิตอยู่ มาพิจารณาและพบว่าปัจจัยเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับจำนวนบุตรที่คาดหวัง ดังที่จะได้อธิบายตามลำดับดังนี้ คือ.-

1. อายุและจำนวนบุตรที่คาดหวัง ได้มีการศึกษาพบว่าอายุมีความสัมพันธ์ทางบวกกับจำนวนบุตรที่คาดหวัง กล่าวคือจำนวนบุตรที่คาดหวังจะเพิ่มขึ้นตามอายุของสตรี Whelpton, Campbell and Patterson (1966 : 64) ทำการศึกษาจำนวนบุตรที่คาดหวังในกลุ่มสตรีอเมริกันพบว่าสตรีอายุ 18-24 ปี มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 3.0 คน ส่วนสตรีอายุ 30-24 ปี มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 3.2 คน จากข้อมูล National Fertility Study ในปี ค.ศ.1965 ของประเทศสหรัฐอเมริกาศึกษาจำนวนบุตรที่คาดหวังได้ผลที่สอดคล้องกันว่าสตรีอเมริกันผิวขาวที่มีอายุต่ำกว่า 20 ปี มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.8 คน สตรีที่มีอายุ 30-34 ปี มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 3.5 คน (Ryder, Westoff 1971 : 58)

สำหรับการศึกษาในประเทศไทยผลการวิจัยของโครงการวิจัย CPS รอบหนึ่ง

พ.ศ.2521 และสอง พ.ศ.2523 ซึ่งศึกษาสตรีสมรสอายุ 15-49 ปี ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกันคือ จำนวนบุตรที่คาดหวังเพิ่มขึ้นตามกลุ่มอายุที่มากขึ้นใน CPS รอบหนึ่งสตรีอายุ 15-19 ปี มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.3 คน อายุ 25-29 ปี 3.0 คน อายุ 45-49 ปี 5.8 คน ส่วน CPS รอบสอง สตรีอายุ 15-19 ปี มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.3 คน อายุ 25-29 ปี 2.7 คน อายุ 45-49 ปี 5.3 คน (Peerasit Kamnuansilpa and Aphichat Chamrathirong 1982 : 27)

โครงการวิจัย AFPH รอบหนึ่ง พ.ศ.2522 และรอบสอง พ.ศ.2524 ศึกษาสตรีอายุ 15-44 ปี ใน 20 จังหวัดที่มีการเร่งรัดงานวางแผนครอบครัวพบว่าอายุมีความสัมพันธ์กับจำนวนบุตรที่คาดหวังทำนองเดียวกันคือ AFPH รอบหนึ่งสตรีอายุ 15-19 ปี มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.07 คน อายุ 25-29 ปี 3.18 คน อายุ 40-44 ปี 5.12 คน ส่วน AFPH รอบสอง สตรีอายุ 15-19 ปี มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.23 คน อายุ 25-29 ปี 2.93 คน อายุ 40-44 ปี 5.12 คน (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล 2526 : 63)

เขาวรัตน์ ประภักษ์ขามและคณะ (2527 : 446) ศึกษาจำนวนบุตรที่คาดหวังเปรียบเทียบระหว่างสตรีไทยพุทธและสตรีไทยมุสลิมอายุ 15-49 ปี ในเขตอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา จากข้อมูลสำรวจปี พ.ศ.2523 พบว่าสตรีไทยพุทธและสตรีไทยมุสลิมอายุ 15-19 ปี มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.45 คน อายุ 25-29 ปี 2.97 คน อายุ 45-49 ปี 4.18 คน ส่วนสตรีไทยมุสลิมอายุ 15-19 ปี มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.62 คน อายุ 25-29 ปี 3.23 คน อายุ 45-49 ปี 4.32 คน

ส่วนการศึกษาจำนวนบุตรที่คาดหวังของสตรีชเมทอายุ 15-49 ปี โดยใช้ข้อมูลจากโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และประชากรของประเทศไทยรอบที่สอง (LS 2) พ.ศ.2515 โดยสถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบว่าสตรีที่มีอายุ 15-24 ปี มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 3.0 คนอายุ 24-34 ปี 4.1 คน อายุ 35-44 ปี 5.7 คน อายุ 45 ปีขึ้นไป 6.0 คน (ประโมทย์ กังสการ 2525 : 48)

2. ระยะเวลาสมรสและจำนวนบุตรที่คาดหวัง มีผลการวิจัยหลายเรื่องที่พบว่าระยะเวลาสมรสมีความสัมพันธ์ทางบวกกับจำนวนบุตรที่คาดหวัง กล่าวคือ สตรีที่มีระยะเวลาสมรสยาวนานกว่ามีจำนวนบุตรที่คาดหวังมากกว่าสตรีที่มีระยะเวลาสมรสสั้นกว่า เช่น สตรีสมรสในอังกฤษและเวลส์ที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา พบว่า สตรีที่มีระยะเวลาสมรสต่ำกว่า 4 ปี มี

จำนวนบุตรที่คาดหวัง 1.7 คน แต่สตรีที่มีระยะเวลาสมรส 20 ปีขึ้นไป มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.6 คน (United Nations 1976 : 115) Whelpton et al (1966 : 65) ศึกษาจำนวนบุตรที่คาดหวังของสตรีสมรสชาวอเมริกันได้ผลในลักษณะเดียวกันคือ สตรีที่มีระยะเวลาสมรสต่ำกว่า 5 ปี มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.9 คน ส่วนสตรีที่สมรสเป็นเวลา 15 ปีขึ้นไป มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 3.1 คน

การศึกษาในประเทศไทยได้ผลในทำนองเดียวกันเช่น ประโมทย์ กังสการ(2525:46) ศึกษาพบว่าสตรีชนบทที่มีระยะเวลาสมรส 0-4 ปี มีจำนวนบุตรที่คาดหวังโดยเฉลี่ย 2.9 คน ระยะเวลาสมรส 5-9 ปี 3.6 คน สตรีที่มีระยะเวลาสมรส 10 ปีขึ้นไป 5.6 คน เขียวรัตน์ ประภักษ์ขามและคณะ (2527 : 447) เปรียบเทียบจำนวนบุตรที่คาดหวังของสตรีไทยพุทธและมุสลิมพบว่าสตรีไทยพุทธที่มีระยะเวลาสมรส 0-4 ปี มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.52 คน ระยะเวลาสมรส 10-14 ปี 3.60 คน สตรีที่มีระยะเวลาสมรส 20 ปีขึ้นไป 4.27 คน ส่วนสตรีไทยมุสลิมที่มีระยะเวลาสมรส 0-4 ปี มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.64 คน ระยะเวลาสมรส 10-14 ปี 3.70 คน และสตรีที่สมรสเป็นเวลา 20 ปีขึ้นไป 4.81 คน

3. การตายของบุตรและจำนวนบุตรที่คาดหวัง ผลการวิจัยที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่าการตายของบุตรแสดงความสัมพันธ์กับจำนวนบุตรที่คาดหวังทั้งนี้เนื่องจาก การตายของบุตรมีผลให้บิดามารดาต้องการบุตรเพิ่มเพื่อทดแทนบุตรที่ตายหรือมีบุตรเพื่อไว้เพื่อเป็นการประกันถึงบุตรที่อาจจะตายในอนาคต (Friedlander 1977 : 183) การตายของบุตร มีความสัมพันธ์ทางบวกกับจำนวนบุตรที่คาดหวัง กล่าวคือสตรีที่มีบุตรตายเป็นจำนวนมากจะมีจำนวนบุตรที่คาดหวังมากกว่า สตรีที่มีบุตรตายจำนวนน้อยกว่าหรือไม่มีบุตรตายเลย จากการศึกษาจำนวนบุตรที่คาดหวังของสตรีไทยในชนบทพบว่าสตรีที่ไม่มีบุตรตายเป็นจำนวนบุตรที่คาดหวัง 4.4 คน สตรีที่มีบุตรตาย 1 คน และสตรีที่มีบุตรตาย 2 คน มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 5.1 และ 5.4 คน ตามลำดับส่วนสตรีที่มีบุตรตายตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 6.1 คน (ประโมทย์ กังสการ 2525 : 67)

4. เพศของบุตรที่มีชีวิตอยู่และจำนวนบุตรที่คาดหวัง เพศของบุตรที่มีชีวิตอยู่เป็นปัจจัยหนึ่งที่น่าจะมีผลต่อภาวะเจริญพันธุ์ของประเทศ ผลการศึกษาที่ผ่านมาชี้ให้เห็นว่าความพึงพอใจในเพศของบุตรมีผลต่อภาวะเจริญพันธุ์เช่น ประเทศในทวีปเอเชียบางประเทศความพึงพอใจในบุตรที่เป็นเพศชายสูงมาก แตกต่างจากประเทศในทวีปยุโรปและสหรัฐอเมริกา ซึ่งครอบครัวมีความต้องการบุตรอย่างน้อยหนึ่งคนโดยเป็นเพศใดก็ได้ (Visid Prachuabmoh and Knodel 1977 : 1)

จากการศึกษารายงานผลงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องพบว่ายังไม่มีผลงานวิจัยที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างเพศของบุตรที่มีชีวิตอยู่ กับจำนวนบุตรที่คาดหวังโดยตรงแต่ก็มีผู้นำเพศของบุตรที่มีชีวิตอยู่ไปศึกษาความสัมพันธ์กับความต้องการบุตรเพิ่มโดยใช้ข้อมูลจาก โครงการวิจัยต่อเนื่อง ระยะยาว เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และประชากร รอบที่หนึ่ง พ.ศ.2512 - 2513 (LS1) สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ ศึกษาความนิยมต่อเพศของบุตรของสตรีที่ต้องการบุตรเพิ่มพบว่ามีความนิยมบุตรชายมากกว่าบุตรหญิงในหมู่สตรีที่ต้องการบุตรเพิ่ม (Suchart Prasithrathsin 1971 : 215)

จากข้อมูลเดียวกันนี้ พิชิต พิทักษ์เทพสมบัติและวิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ ศึกษาเพศของบุตรที่มีชีวิตอยู่ว่ามีผลกระทบต่อความต้องการบุตรเพิ่มหรือไม่โดยมีสมมุติฐานว่า "ถ้าหากความนิยมบุตรชายมากกว่าบุตรหญิง มีผลกระทบต่อความต้องการบุตรเพิ่มไม่ว่าจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่จะมากน้อยเพียงไรก็ตาม เมื่อสตรีเหล่านี้ไม่มีบุตรชายก็ควรจะมีความต้องการบุตรเพิ่มมากกว่าสตรีที่มีบุตรชายแล้วอย่างน้อย 1 คน" แต่ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาสตรีทั้งในเขตชนบทและเขตเมืองไม่เป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้กล่าวคือเพศของบุตรที่มีชีวิตอยู่ ไม่ได้มีผลต่อความต้องการบุตรเพิ่ม ซึ่งผู้วิจัยให้คำอธิบายว่า "แม้สตรีไทยจะนิยมบุตรชายแต่บุตรหญิงก็มีความสำคัญในการช่วยงานบ้านและช่วยดูแลน้อง นอกจากนี้เนื่องจากบุตรหญิงส่วนมากจะใช้เวลายุ่งกับบ้านมากกว่าบุตรชาย เพราะฉะนั้นบุตรหญิงจึงอาจได้รับพิจารณาเป็นพิเศษว่าจะเป็นผู้ที่อยู่เป็นเพื่อนอย่างใกล้ชิดคือบิดามารดามากกว่าบุตรชาย" (พิชิต พิทักษ์เทพสมบัติ และ วิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ 2517 : 19)

การศึกษาผลของ เพศของบุตรที่มีชีวิตอยู่ต่อจำนวนบุตรที่ต้องการเพิ่มโดยใช้ข้อมูลโครงการวิจัยต่อเนื่อง ระยะยาว เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และประชากร รอบที่สอง พ.ศ.2515-2516 (LS2) พบความนิยมบุตรเพศชายมากกว่าบุตรเพศหญิงอยู่บ้างเล็กน้อย แต่ขณะเดียวกันพบหลักฐานที่ยืนยันได้ว่าสตรีชอบที่จะมีบุตรครบทั้งสองเพศ คือไม่เพียงแต่บุตรชายเท่านั้นบุตรหญิงก็เป็นที่ยังพอใจของแม่เช่นเดียวกัน โดยเมื่อเปรียบเทียบสัดส่วนของสตรีที่ไม่ต้องการบุตรเพิ่มตามเพศของบุตรที่มีชีวิตอยู่พบว่า สตรี ในกลุ่มที่มีบุตรที่มีชีวิตอยู่สองคนนั้น สัดส่วนความไม่ต้องการบุตรเพิ่มสูงสุดในหมู่สตรีที่มีบุตรแล้วครบทั้งสองเพศ ซึ่งความสัมพันธ์เช่นเดียวกันนี้ยังพบได้ในกลุ่มสตรีที่มีบุตรที่มีชีวิตอยู่ 3-4 คน อีกกลุ่มหนึ่งด้วย ส่วนสัดส่วนของความไม่ต้องการบุตรเพิ่มมีน้อยในหมู่สตรีที่มีบุตรเพียงเพศใดเพศหนึ่ง (Visid Prachuabmoh and Knodel 1977 : 10)

ข. ปัจจัยสังคม จากรายงานการศึกษาที่ผ่านมาผู้นำปัจจัยเกี่ยวกับ การศึกษา สถานภาพการทำงานของสตรี การรับข่าวสารจากสื่อสารมวลชนมาพิจารณา และพบว่าปัจจัยเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับจำนวนบุตรที่คาดหวัง ทั้งจะได้อธิบายตามลำดับดังนี้ คือ.-

1. การศึกษาและจำนวนบุตรที่คาดหวัง มีผลการวิจัยหลายเรื่องที่พบว่าการศึกษาที่มีความสัมพันธ์ในเชิงลบกับจำนวนบุตรที่คาดหวัง สตรีและสามีที่มีการศึกษาคำมักจะมิจำนวนบุตรที่คาดหวังมากกว่าสตรีและสามีที่มีการศึกษาสูงกว่า เช่น เมื่อศึกษาสตรีสมรสในกรุงโคโร ประเทศอียิปต์พบว่าสตรีที่มีการศึกษาคำมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 5.28 คน สตรีที่มีการศึกษาปานกลางและสูงมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 3.86 คน และ 2.31 คน ตามลำดับ ขณะเดียวกันสตรีที่มีสามีมีการศึกษาคำมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 5.34 คน สตรีที่มีสามีมีการศึกษาปานกลางและสูงมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 4.93 คน และ 3.10 คน ตามลำดับ (Khalifa 1973 : 433)

เมื่อทำการศึกษาในทวีปยุโรปพบความสัมพันธ์ในลักษณะเดียวกัน เช่น สตรีในอังกฤษและเวลส์ที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.20 คน ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและระดับที่สูงกว่ามัธยมศึกษาตอนปลายมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.10 คน และ 2.09 คน ตามลำดับ ระดับการศึกษาของสามีก็มีความสัมพันธ์กับจำนวนบุตรที่คาดหวังในเชิงลบเช่นกันโดยพบว่าสตรีที่มีสามีมีการศึกษาระดับประถมศึกษา มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.18 คน ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย 2.08 คน และ 2.11 คน ตามลำดับ เมื่อพิจารณาทั้งการศึกษาของสามีและภรรยาประกอบไปพร้อม ๆ กัน พบว่าสามีและภรรยาชาวอังกฤษและเวลส์ที่ทั้งสองมีการศึกษาคำกว่ามัธยมศึกษา มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.30 คน สามีและภรรยาที่ทั้งสองมีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.07 คน ส่วนกลุ่มที่สามีและภรรยา มีการศึกษาแตกต่างกัน เช่น สามีมีการศึกษาระดับสูงกว่ามัธยมศึกษาตอนปลายภรรยา มีการศึกษาระดับประถมศึกษา มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 1.99 คน ส่วนที่สามีมีการศึกษาคำกว่ามัธยมศึกษาภรรยา มีการศึกษาระดับสูงกว่ามัธยมศึกษาตอนปลายมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 1.83 คน (United Nations 1976 : 114 - 115)

สำหรับการศึกษาในประเทศไทย พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านการศึกษา กับจำนวนบุตรที่คาดหวัง มีแบบแผนคล้ายคลึงกัน อาทิเช่น จากข้อมูลโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาว เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และประชากร รอบที่สองเขตชนบท 2515 ศึกษา

จำนวนบุตรที่คาดหวังจำแนกตามการศึกษาของสตรีพบว่า สตรีในชนบทที่ไม่มีการศึกษาและมีการศึกษาต่ำกว่าประถมศึกษา มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 5.3 คน สตรีชนบทที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาขึ้นไป มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 4.4, 3.5 คนตามลำดับ (ประโมทย์ กังสการ 2525 : 59)

โครงการสำรวจสภาวะการคุมกำเนิด (CPS) ศึกษาจำนวนบุตรที่คาดหวังจำแนกตามการศึกษาของสตรีพบว่า ใน CPS รอบหนึ่ง พ.ศ.2521 สตรีที่ไม่มีศึกษามีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 4.8 คน สตรีที่มีการศึกษา 1-3 ปี 4 ปี และ 5 ปีขึ้นไปมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 4.7, 3.7 และ 2.8 คน ตามลำดับ ส่วน CPS รอบสอง พ.ศ.2523 พบว่าสตรีที่ไม่มีศึกษามีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 4.5 คน สตรีที่มีการศึกษา 1-3 ปี 4 ปี และ 5 ปีขึ้นไปมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 4.2, 3.5 และ 2.5 คน ตามลำดับ (Peerasit Kamnuansilpa and Aphichat Chumrathirong 1982 : 29)

2. สถานภาพการทำงานของสตรีและจำนวนบุตรที่คาดหวัง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานของสตรีและภาวะเจริญพันธุ์ได้รับความสนใจมาเป็นเวลานานแล้ว เช่น การใช้ข้อมูลจาก Indianapolis Study ปี ค.ศ.1941 ศึกษาสตรีสมรสและมีบุตรโดยศึกษาเมื่อสตรีนั้นสิ้นสุดวัยเจริญพันธุ์แล้วพบว่า ประสิทธิภาพการทำงานของสตรีมีความสัมพันธ์ทางลบกับจำนวนบุตรที่มีและจำนวนบุตรที่ปรารถนา (Pratt and Whelpton 1968 : 1245 - 1280) ผลการวิจัยในประเทศพัฒนาของทวีปยุโรปพบความสัมพันธ์เช่นเดียวกันคือ สตรีที่ทำงานมีจำนวนบุตรที่คาดหวังน้อยกว่าสตรีที่ไม่ได้ทำงาน เช่น สตรีชาวเบลเยียมที่กำลังทำงานมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 1.93 คน สตรีที่เคยทำงานมาก่อนแต่ปัจจุบันไม่ได้ทำงาน 2.47 คน และสตรีที่ไม่ได้ทำงานเลย 2.18 คน ในทำนองเดียวกันสตรีชาวฝรั่งเศสที่กำลังทำงานมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.10 คน สตรีที่เคยทำงานมาก่อนแต่ปัจจุบันไม่ได้ทำงาน และสตรีที่ไม่ได้ทำงานเลยมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.72 และ 2.89 คน ตามลำดับ (United Nations 1976 : 118) เมื่อศึกษาสตรีนิโกรในประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่า ผู้ที่กำลังทำงานมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 3.6 คน สตรีที่เคยทำงานแต่ปัจจุบันไม่ได้ทำและสตรีที่ไม่เคยทำงานเลยมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 4.0 และ 4.5 คน ตามลำดับ (Ryder and Westoff 1971 : 62)

จะเห็นได้ว่าผลการวิจัยในประเทศที่พัฒนาแล้วนั้นความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานของ

สตรีและภาวะเจริญพันธุ์ปรากฏชัดเจน โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบระหว่างสตรีที่ทำงานกับสตรีที่ไม่ได้ทำงาน สตรีที่ทำงานเต็มเวลามีแนวโน้มที่จะมีบุตรจำนวนน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับสตรีที่ไม่ได้ทำงานหรือทำงานบางเวลา สตรีที่สมรสแล้วทำงานหลังการสมรสติดต่อกันเป็นเวลานานจะมีบุตรน้อยกว่าสตรีที่ทำงานในช่วงเวลาอันสั้นหรือเป็นครั้งคราว สตรีที่ทำงานประเภทงานวิชาชีพจะมีบุตรน้อยกว่าสตรีที่ทำงานประเภทใช้แรงงานหรืออาชีพบริการ แต่เมื่อพิจารณาผลการวิจัยในประเทศคือยัพทมากลับพบว่าแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานของสตรีกับภาวะเจริญพันธุ์ยังไม่แน่นอนเหมือนกันในประเทศที่พัฒนาแล้ว ข้อเท็จจริงที่ปรากฏประการหนึ่งคือลักษณะงานในประเทศที่กำลังพัฒนาแตกต่างไปจากประเทศที่พัฒนาแล้ว ในประเทศที่กำลังพัฒนานั้นงานบางอย่างเช่น งานเกษตรกรรมสตรีสามารถทำได้โดยไม่เป็นอุปสรรคต่อการเลี้ยงดูบุตรแต่ประการใด (นิพนธ์ เทพวัลย์ 2524 : 2-4)

Stycos และ Weller เสนอแนวความคิดเรื่อง "บทบาทที่สอดคล้องต้องกัน" (Role Compatibility) ระหว่างการทำงานและการเป็นมารดาของสตรีโดยกล่าวว่า "ถ้าบทบาทของการเป็นมารดาและการทำงานสอดคล้องต้องกันแล้วความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานและการมีบุตรจะมีน้อยมาก" งานประเภทเกษตรกรรมทำให้ครอบครัวหรืออุตสาหกรรมขนาดย่อมเป็นตัวอย่งที่ดีว่าบทบาทของการเป็นมารดาและการทำงานสอดคล้องกันไม่ขัดแย้งกันเพราะลักษณะงานไม่ได้ทำสม่ำเสมอตลอดเวลาและงานดังกล่าวสามารถทำได้ในบริเวณบ้าน และบทบาทดังกล่าวอาจไม่ขัดแย้งกันถึงแม้สตรีจะทำงานนอกบ้านถ้าที่บ้านมีญาติพี่น้องจะช่วยดูแลบุตรให้ แต่ถ้าเมื่อใดที่บทบาทการเป็นมารดาและการทำงานขัดแย้งกันความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานกับการมีบุตรของสตรีจะเกิดขึ้น (Stycos and Weller 1967 : 215)

จากแนวความคิดดังกล่าวนี้ นิพนธ์ เทพวัลย์ ได้ศึกษาผลกระทบของการทำงานของสตรีต่อภาวะเจริญพันธุ์ทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท โดยอาศัยข้อมูลจากโครงการสำรวจภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีไทย พ.ศ.2518 (SOFT) ผลการวิจัยในเขตชนบทนั้นเมื่อปรับฐานอายุแล้วพบว่า สตรีที่ทำงานด้านวิชาชีพบริหารและเสมียนมีจำนวนบุตรที่คาดหวังต่ำสุด 3.10 คน ถัดไปได้แก่สตรีที่ประกอบอาชีพขนส่งและบริการ และสตรีที่ประกอบอาชีพค้าขายซึ่งมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 3.25 และ 3.79 คน ตามลำดับ สตรีที่ไม่ได้ทำงานมีจำนวนบุตรที่คาดหวังสูงถึง 4.26 คน และกลุ่มเกษตรกรมีจำนวนบุตรที่คาดหวังสูงที่สุด 4.34 คน ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าลักษณะงาน

ทางเกษตรทำให้ผู้ประกอบการอาชีพที่มีความต้องการบุตรเพื่อไว้ช่วยกันทำมาหากิน หรือไว้พึ่งพายามแก่เฒ่ามากกว่าผู้ประกอบการอาชีพอื่น (นิพนธ์ เทพวัลย์ 2524 : 12,17)

เมื่อศึกษาสตรีในชนบทโดยใช้ข้อมูลจากโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และประชากร รอบที่สอง พ.ศ.2515 โดยพิจารณาการทำงานก่อนและหลังการสมรส ได้ผลที่น่าสนใจเกี่ยวกับ สตรีที่เคยทำงานมีรายได้ก่อนการสมรสมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 4.3 คน สตรีที่ไม่เคยทำงานก่อนการสมรสมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 4.8 คน สตรีที่ทำงานมีรายได้หลังการสมรสมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 4.4 คน สตรีที่ไม่ได้ทำงานหลังการสมรสมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 4.7 คน และเมื่อพิจารณาถึงลักษณะของงานที่ทำพบว่าก่อนการสมรส สตรีชนบทที่ไม่เคยทำงาน ทำงานให้ครอบครัวโดยเป็นเกษตรกรมีจำนวนบุตรที่คาดหวังสูงกว่า สตรีชนบทที่ทำงานใช้ฝีมือ และไม่ใช้ฝีมือคือมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 4.8, 4.6, 4.2 และ 4.2 คน ตามลำดับ (ประโมทย์ กังสคาร 2525 : 74-78)

3. การรับข่าวสารจากสื่อสารมวลชนและจำนวนบุตรที่คาดหวัง จากการศึกษารายงานวิจัยที่ผ่านมาพบว่า ระดับการรับข่าวสารจากสื่อสารมวลชนมีความสัมพันธ์เชิงลบกับจำนวนบุตรที่คาดหวัง โดยสตรีที่มีระดับการรับข่าวสารจากสื่อสารมวลชนสูงมีจำนวนบุตรที่คาดหวังน้อยกว่าสตรีที่มีระดับการรับข่าวสารจากสื่อสารมวลชนต่ำกว่า จากการศึกษาสตรีสมรสในกรุงไคโร ประเทศอียิปต์พบว่าสตรีที่มีระดับการรับข่าวสารจากสื่อสารมวลชนต่ำมากมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 5.9 คน สตรีที่มีระดับการรับข่าวสารจากสื่อสารมวลชนระดับต่ำ ปานกลาง สูง มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 4.5, 4.3, 3.5 คน ตามลำดับ (Khalifa 1973 : 433)

ก. ปัจจัยเศรษฐกิจ ผลงานวิจัยที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเศรษฐกิจและจำนวนบุตรที่คาดหวัง มีผู้ศึกษาและได้ผลต่าง ๆ กัน ซึ่งนำมาพิจารณาค่าตามลำดับ ดังนี้

ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวและจำนวนบุตรที่คาดหวัง เมื่อใช้รายได้เป็นดัชนีวัดฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวและศึกษาผลที่มีต่อจำนวนบุตรที่คาดหวังจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ กันพบว่าไม่อาจกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ที่แน่นอนได้ โดยรายได้และจำนวนบุตรที่คาดหวังบางแหล่ง ข้อมูลแสดงความสัมพันธ์ทางบวก บางแหล่งแสดงความสัมพันธ์ทางลบ บางแหล่งแสดงความสัมพันธ์รูป "ตัวเจ" กลับข้าง (Reverse "J" Curve)

ในประเทศเบลเยียมพบว่ารายได้มีความสัมพันธ์ทางบวกกับจำนวนบุตรที่คาดหวัง คือ สตรีที่รายได้ต่ำมีจำนวนบุตรที่คาดหวังน้อยกว่าสตรีที่มีรายได้สูงกว่าโดยสตรีที่มีรายได้ระดับต่ำมากมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 1.94 คน สตรีที่มีรายได้ระดับต่ำมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.17 คน สำหรับสตรีที่มีรายได้ระดับปานกลาง สูง และสูงมากมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.42, 2.52 และ 2.63 คน ตามลำดับ แต่ในประเทศสหรัฐอเมริกากลับพบว่ารายได้มีความสัมพันธ์ทางลบกับจำนวนบุตรที่คาดหวังคือสตรีอเมริกันที่มีรายได้ครอบครัวต่ำมีจำนวนบุตรที่คาดหวังมากกว่าสตรีที่มีรายได้ครอบครัวสูงกว่า โดยสตรีที่มีรายได้ต่ำมากมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 3.26 คน สตรีที่มีรายได้ครอบครัวระดับต่ำมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.99 คน สำหรับครอบครัวที่มีรายได้ครอบครัวระดับปานกลาง สูง สูงมาก มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.85, 2.85 และ 2.68 คน ตามลำดับ ส่วนการศึกษาในประเทศอังกฤษการพบความสัมพันธ์ของรายได้ครอบครัวและจำนวนบุตรที่คาดหวัง เป็นรูป "ตัวเจ" กลับข้างคือสตรีที่มีรายได้ครอบครัวระดับต่ำมาก ต่ำ ปานกลาง และสูง มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.15, 1.88, 1.84, 1.83 คน ตามลำดับแต่สตรีที่มีรายได้ครอบครัวระดับสูงมากกลับมีจำนวนบุตรที่คาดหวังเพิ่มขึ้นเป็น 1.95 คน (United Nations 1976 : 121)

การศึกษาสตรีสมรสในกรุงไคโร ประเทศอียิปต์โดยใช้การเป็นเจ้าของทรัพย์สินถาวรสมัยใหม่เป็นดัชนีวัดฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวพบว่า สตรีที่มีฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวต่ำมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 5.1 คน สตรีที่มีฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวปานกลาง และสูงมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 5.0 คน และ 3.7 คน ตามลำดับ และในการศึกษาครั้งเดียวกันนี้ เมื่อวัดฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวจากรายได้โดยตรงพบว่าสตรีชาวอียิปต์ที่ครอบครัวมีรายได้ต่ำมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 5.1 คน สตรีที่ครอบครัวมีรายได้ปานกลางและ สูงมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 4.5 และ 3.5 คน ตามลำดับ (Khalifa 1973 : 433)

ง. ปัจจัยอื่นที่เกี่ยวข้อง จากการศึกษาผลการวิจัยที่ผ่านมาพบว่าการปฏิบัติเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัว เป็นอีกปัจจัยหนึ่ง que แสดงความสัมพันธ์กับจำนวนบุตรที่คาดหวัง โดยมีผลงานการวิจัยที่ปรากฏดังนี้

การปฏิบัติเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวกับจำนวนบุตรที่คาดหวัง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้หรือไม่ใช้วิธีการป้องกันการปฏิสนธิกับภาวะเจริญพันธุ์ในประเทศที่กำลังพัฒนาพบความสัมพันธ์ที่แตกต่างไปจากการศึกษาในประเทศที่พัฒนาแล้ว โดยในประเทศที่กำลัง

หันมานั้นสตรีที่มีการใช้การป้องกันการปฏิสนธิกลับมีภาวะเจริญพันธุ์สูงกว่าสตรีที่ไม่ได้ใช้วิธีป้องกันการปฏิสนธิ (Hartford 1971 : 312 - 314) จอห์น โนเคล และ วิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ ศึกษาข้อมูลในประเทศไทยและให้คำอธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในกรณีดังกล่าวนี้ว่า เพราะคู่สมรส เลือกใช้วิธีป้องกันการปฏิสนธิภายหลังจากมีบุตรจำนวนมากพอแล้ว (Knodel and Visid Prachua'moh 1973 : 30)

จากข้อมูลโครงการวิจัยต่อเนื่อง ระยะยาวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และประชากรรอบที่สอง พ.ศ.2515 ของเขตชนบท ประโมทย์ กังสการ ใช้จำนวนบุตรที่คาดหวัง เป็นดัชนีวัดภาวะเจริญพันธุ์แบบหนึ่ง และหาความสัมพันธ์ของจำนวนบุตรที่คาดหวังกับการปฏิบัติวางแผนครอบครัวพบว่า สตรีชนบทที่กำลังใช้วิธีป้องกันการปฏิสนธิมีจำนวนบุตรที่คาดหวังต่ำสุด 4.3 คน ในขณะที่สตรีที่เคยใช้วิธีป้องกันการปฏิสนธิมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 4.7 คน และสตรีที่ไม่เคยใช้วิธีป้องกันการปฏิสนธิเลยมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 4.8 คน (ประโมทย์ กังสการ 2525 : 93)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวความคิดสำคัญของวิทยานิพนธ์

เมื่อศึกษาผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจำนวนบุตรที่คาดหวังแล้วพบว่า ความแตกต่างของจำนวนบุตรที่คาดหวังมีความสัมพันธ์กับความแตกต่างของปัจจัยด้านต่าง ๆ ได้แก่ ภูมิหลังทางประชากร สภาพทางสังคม เศรษฐกิจและอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกล่าวคือถ้ามีความแตกต่างของปัจจัยต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วจะมีผลทำให้จำนวนบุตรที่คาดหวังแตกต่างกันด้วย การศึกษาครั้งนี้มีจุดประสงค์ที่จะแสดงความสัมพันธ์และผลของปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่มีต่อจำนวนบุตรที่คาดหวังของสตรีสมรสที่มีอายุระหว่าง 15-49 ปี ซึ่งอยู่กินกับสามีและอาศัยอยู่ในเขตชนบทของประเทศโดยมี สมมุติฐานการวิจัยดังต่อไปนี้

สมมุติฐานสำคัญ

"ปัจจัยด้านประชากรสังคมและ เศรษฐกิจที่แตกต่างกันมีผลทำให้จำนวนบุตรที่คาดหวังของสตรีสมรสอายุ 15-49 ปีที่อยู่กินกับสามีในเขตชนบทแตกต่างกัน"

สมมุติฐานย่อย

1. สตรีที่มีอายุน้อยกว่าน่าจะมีจำนวนบุตรที่คาดหวังน้อยกว่าสตรีที่มีอายุมากกว่า
2. สตรีที่มีระยะเวลาสมรสสั้นกว่าน่าจะมีจำนวนบุตรที่คาดหวังน้อยกว่าสตรีที่มีระยะเวลาสมรสยาวนานกว่า
3. สตรีที่ไม่มีบุตรตายหรือมีบุตรตายน้อยกว่าน่าจะมีจำนวนบุตรที่คาดหวังน้อยกว่าสตรีที่มีบุตรตายมากกว่า
4. ถ้ามีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่เท่ากัน สตรีที่มีบุตรที่มีชีวิตอยู่เพศเดียวกันน่าจะมีจำนวนบุตรที่คาดหวังมากกว่าสตรีที่มีบุตรที่มีชีวิตอยู่ครบทั้งสองเพศ
5. สตรีที่มีการศึกษาสูงกว่าน่าจะมีจำนวนบุตรที่คาดหวังน้อยกว่าสตรีที่มีการศึกษาต่ำกว่า
6. สตรีที่สามีมีการศึกษาสูงกว่าน่าจะมีจำนวนบุตรที่คาดหวังน้อยกว่าสตรีที่สามีมีการศึกษาต่ำกว่า
7. สตรีที่ทำงานมีรายได้ก่อนการสมรสน่าจะมีจำนวนบุตรที่คาดหวังน้อยกว่าสตรีที่ทำงานไม่มีรายได้หรือไม่ได้ทำงานก่อนการสมรส

8. สตรีที่ทำงานมีรายได้หลัง การสมรสน่าจะมียานวนบุตรที่คาดหวังน้อยกว่าสตรีที่ทำงานไม่มีรายได้หรือไม่ได้ทำงานหลัง การสมรส

9. สตรีที่มีการรับข่าวสารจากสื่อสารมวลชนมากกว่าน่าจะมียานวนบุตรที่คาดหวังน้อยกว่าสตรีที่มีการรับข่าวสารจากสื่อสารมวลชนน้อยกว่า

10. สตรีที่มีฐานะทาง เศรษฐกิจ ของครอบครัว สูงกว่าน่าจะมียานวนบุตรที่คาดหวังน้อยกว่าสตรีที่มีฐานะทาง เศรษฐกิจ ของ ครอบครัว ต่ำกว่า

11. สตรีที่กำลังปฏิบัติหรือเคยปฏิบัติ เกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวน่าจะมียานวนบุตรที่คาดหวังน้อยกว่าสตรีที่ไม่เคยปฏิบัติ เกี่ยวกับการวางแผนครอบครัว

ขอบเขตของการศึกษา และปัจจัยสำคัญที่จะพิจารณาประกอบ

ในการศึกษาครั้งนี้จะเป็นการหาความสัมพันธ์และผลของปัจจัยต่าง ๆ ต่อจำนวนบุตรที่คาดหวัง โดยได้กำหนดรายละเอียดของตัวแปรที่จะนำมาพิจารณาประกอบไว้ดังต่อไปนี้

ตัวแปรอิสระคือ ก. ปัจจัยประชากร ได้แก่ ระยะเวลาสมรส การตายของบุตร เพศของบุตรที่มีชีวิตอยู่

ข. ปัจจัยสังคม ได้แก่ การศึกษาของสตรี การศึกษาของสามี การทำงานก่อนการสมรส การทำงานหลังการสมรส การรับข่าวสารจากสื่อสารมวลชน

ค. ปัจจัยเศรษฐกิจ ได้แก่ ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว

ตัวแปรตาม คือ จำนวนบุตรที่คาดหวัง

ตัวแปรควบคุม คือ อายุสตรี การปฏิบัติเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัว

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

จำนวนบุตรที่คาดหวัง หมายถึงความถึงคั่นชีวิตภาวะเจริญพันธ์ที่ต้องการแบบหนึ่ง ซึ่งได้จากการนำเอาจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่รวมกับจำนวนบุตรที่ต้องการเพิ่มของสตรีสมรสอายุ 15-49 ปี (ในกรณีที่สตรีนั้นกำลังตั้งครรภ์ให้รวมบุตรในครรภ์เพิ่มเข้าไปอีกคนหนึ่งด้วย)

อายุ หมายถึงความถึงอายุถึงวันเกิดครั้งสุดท้ายของสตรี

ระยะเวลาสมรส	หมายความถึง ระยะเวลาตั้งแต่สตรีผู้นั้นสมรสครั้งแรกถึงปัจจุบัน
การตายของบุตร	หมายความถึง จำนวนบุตรที่เสียชีวิตทั้งหมด
เพศของบุตรที่มีชีวิตอยู่	หมายความถึง เพศชายหรือเพศหญิง ของบุตรที่มีชีวิตอยู่
การศึกษาของสตรี-สามี	หมายความถึง ระดับการศึกษาชั้นสูงสุดที่สตรีหรือสามีเรียนสำเร็จ
การทำงานก่อน-หลังการสมรส	หมายความถึง สถานภาพการทำงานของสตรีก่อนหรือหลังการสมรส โดยพิจารณาในแง่ <ol style="list-style-type: none"> <li data-bbox="687 741 1414 844">1. การทำงานที่มีรายได้ เป็นการงานที่ได้ค่าจ้างแรงงานประจำ <li data-bbox="687 864 1414 1039">2. การทำงานที่ไม่มีรายได้ เป็นการงานที่ไม่ได้ค่าจ้างแรงงานประจำ เช่น งานเกษตรกรรมที่ทำให้ครอบครัวงานแม่บ้าน
การรับข่าวสารจากสื่อสารมวลชน	<p>หมายความถึง คำนีที่แสดงระดับของการรับข่าวสารรวมจากสื่อสารมวลชนประเภทต่าง ๆ ได้แก่ การอ่านหนังสือพิมพ์รายวัน, การฟังวิทยุ, การดูโทรทัศน์ โดยการให้คะแนนตามความถี่ในการรับข่าวสารแต่ละประเภทเป็น 4 ระดับดังนี้ (0) ไม่เคย (1) นาน ๆ ครั้ง (2) บ่อยครั้ง (3) ทุกวัน</p> <p>ต่อจากนั้นนำคะแนนที่ได้จากการรับข่าวสารแต่ละประเภทมารวมกันเป็นคะแนนรวมของดัชนีการรับข่าวสารจากสื่อสารมวลชนของสตรีนั้น ค่าของคะแนนการรับข่าวสารจากสื่อสารมวลชนจะอยู่ระหว่าง 0-9 คะแนน ซึ่งนำมาแบ่งเป็นระดับการรับข่าวสารจากสื่อสารมวลชนได้ 3 ระดับ คือ</p> <p>คะแนน 0-2 แสดงว่าระดับการรับข่าวสารจากสื่อสารมวลชนต่ำ</p> <p>คะแนน 3-4 แสดงว่าระดับการรับข่าวสารจากสื่อสารมวลชนปานกลาง</p>

คะแนน 5-9 แสดงว่าระดับการรับข่าวสารจากสื่อสารมวลชน
สูง

ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว

หมายความถึง คำนีที่สร้างขึ้นเพื่อวัดฐานะ เศรษฐกิจของ ครอบครัว เรียกค่านีนี้ว่า "ค่านีการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน"

(Material possession score) ค่านีนี้ได้มาโดยการสอบ

ถามหัวหน้าครัวเรือนถึงสิ่งของเครื่องใช้ที่มีอยู่ในครอบครอง

และให้น้ำหนักสิ่งของเครื่องใช้แต่ละชิ้นเรียงลำดับตามการ

กระจายความถี่ของการเป็นเจ้าของครอบครองจากจำนวน

มากไปหาจำนวนน้อย สิ่งของใดที่มีผู้เป็นเจ้าของครอบครอง

เป็นจำนวนมากให้น้ำหนักน้อย สิ่งของใดที่มีผู้เป็นเจ้าของ

ครอบครองเป็นจำนวนน้อยให้น้ำหนักมาก แล้วนำคะแนนที่ได้

ทั้งหมดมารวมเป็นคะแนนรวมของค่านีการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน

ของครอบครัวนั้น รายการสิ่งของเครื่องใช้ในครอบครอง

ความถี่ของการเป็นเจ้าของครอบครอง และน้ำหนักที่ได้ดังนี้

สิ่งของเครื่องใช้ในครอบครอง	ความถี่	น้ำหนัก
วิทยุ	868	1
รถจักรยาน	482	2
ส้วมซึม	333	3
รถไถนาเดินตาม	224	4
ระหัดวิกน้ำเครื่องยนต์	195	5
จักรเย็บผ้า	172	6
เครื่องพ่นรอน้ำต้นไม้	159	7
รถแทรกเตอร์	158	7
รถจักรยานยนต์	145	9
เตารีดไฟฟ้า	116	10
พัดลมไฟฟ้า	110	10

สิ่งของเครื่องใช้ในครอบครอง	ความถี่	น้ำหนัก
บ่อน้ำพร้อมเครื่องปั้มน้ำ	83	12
โทรทัศน์ขาวดำ	73	12
ตู้เย็น	42	14
รถบรรทุกเล็ก	31	15
เครื่องปั่นไฟ	13	16
รถยนต์นั่ง	6	16
โทรทัศน์สี	3	16
รถยนต์บรรทุกใหญ่	3	16

ค่าของดัชนีการเป็นเจ้าของทรัพย์สินจะอยู่ระหว่าง 0-181

คะแนน ซึ่งนำมาแบ่ง เป็นระดับฐานะทาง เศรษฐกิจ ของ ครอบครัวได้ 4 ระดับคือ

คะแนน 0-1 แสดงว่าฐานะทาง เศรษฐกิจ ของ ครอบครัวต่ำมาก

คะแนน 2-9 แสดงว่าฐานะทาง เศรษฐกิจ ของ ครอบครัวต่ำ

คะแนน 10-39 แสดงว่าฐานะทาง เศรษฐกิจ ของ ครอบครัวปานกลาง

คะแนน 40-181 แสดงว่าฐานะทาง เศรษฐกิจ ของ ครอบครัวสูง

การปฏิบัติเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัว หมายถึง การเคยใช้หรือกำลังใช้วิธีการป้องกันการปฏิสนธิวิธีใดวิธีหนึ่งของสตรี